

відносин для того, щоб воно здійснювало таке регулювання; можливість регламентації відносин це природна якість джерела права або така, що надається ззовні суб'єктом, який його моделює; які ознаки має джерело цивільного права та чи можуть існувати регулятори приватно-правових відносин поза межами системи джерел.

Не зупиняючись детально на типах праворозуміння та їх класифікаціях, що може бути предметом окремого дослідження, запропонуємо своє бачення системи джерел цивільного права як об'єктивно існуючої ієрархічної системи суспільних регуляторів приватно-правових відносин, які можуть знаходити лише часткове закріплення в позитивному законодавстві в такій якості, проте не втрачають від цього своєї регулюючої функції, продовжуючи впливати на динаміку приватно-правових відносин. Трансформація сучасного ставлення до системи джерел цивільного права України передбачає оновлення цивільно-правової доктрини у відповідній частині та формування загального уявлення про особливості регуляції приватно-правових відносин на шляху інтеграції України до Європейського союзу.

А. В. Зеліско

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри цивільного права*

Навчально-наукового юридичного інституту

Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаники

СТОРОНИ КОРПОРАТИВНОГО ДОГОВОРУ

Поміж правових регуляторів, спрямованих на оптимізацію інтересів учасників корпоративних відносин варто назвати ті, які полягають у реалізації учасниками можливості саморегуляції відносин між собою за допомогою класичних цивілістичних конструкцій, зокрема, договору. Конструкція корпоративного договору акціонерів з моменту її законодавчого запровадження зазначає постійних процесів правової еволюції, на які реагує і доктрина і практика. В силу вказаних факторів актуальність наукового дослідження корпоративного договору не зменшується, а постійні процеси наближення континентальної та англо-американської правових систем, які впливають на

корпоративні відносини загалом і корпоративний договір зокрема, визначають подальшу перспективність таких наукових розвідок.

Зазнав оновлення корпоративний договір і в Законі України «Про акціонерні товариства». У ст. 29 Закону зазначається, що корпоративним є договір, за яким акціонери товариства зобов'язуються реалізовувати свої права та повноваження певним чином або утримуватися від їх реалізації [1]. З аналізу дефініції договору можемо зробити висновок, що законодавець зберігає концепцію спеціального суб'єктного складу договору, однак подальший аналіз норми установлює положення про «додаткові сторони корпоративного договору», якими можуть бути саме акціонерне товариство та треті особи. Такий виклад норми продукує виникнення певних питань. По-перше, щодо самої конструкції додаткових сторін. Доктрина та практика договірного права не використовує поділ сторін договору на основні та додаткові. У договірному праві і в ЦК України є сторони договори, за домовленістю яких виникають, змінюються чи припиняються права та обов'язки. В силу вказаного виникають труднощі із розумінням поняття додаткових сторін і оскільки конструкція норми Закону України «Про акціонерні товариства» побудована таким чином, що ці сторони виокремлюються, то виникає питання щодо відмінності статусу таких сторін. Жодних тверджень щодо того, а чим саме додаткові сторони відмінні від сторін договору сформувані неможливо і, якщо враховувати канони доктрини договірного права, то і нема потреби в силу відсутності такої конструкції. Якщо виходити із того, що законодавчо сформувався підхід розширення суб'єктного складу сторін корпоративного договору, то всі можливі суб'єкти є сторонами договору. Окрім того, законодавчо не визначено критерії того, а хто саме може бути стороною корпоративного договору, окрім акціонерів. Стосовно юридичної особи, то розширення за її рахунок кола можливих сторін договору вписується в логіку конструкції корпоративного договору. Адже юридична особа, будучи самостійним суб'єктом права, є учасником корпоративних відносин. І безумовно, що корпоративний договір стосується і інтересів юридичної особи безпосередньо. Інша річ щодо третіх осіб. Якихось критеріїв щодо можливого кола указаних третіх осіб законодавство не містить. Імовірно припустити, що це особи, які пов'язані із акціонерами чи юридичною особою певними інтересами щодо діяльності останньої. Очевидно, до кола цих осіб належать кредитори акціонерного товариства, кінцеві бе-

нефіціари, особа, яка набуває опосередковане право власності щодо акцій товариства. Однак, Закон України «Про акціонерні товариства» не вказує, що сторонами корпоративного договору можуть бути треті особи, які пов'язані із акціонерами та товариством інтересами щодо діяльності останнього. Закон вказує просто третіх осіб. Відповідно, виникає підстава припускати, що до цих третіх осіб можуть належати будь-які особи. Судова практика до набрання чинності діючим Законом України «Про акціонерні товариства» виходила із того, що у випадку включення в якості сторін договору третіх осіб (наприклад, кредитора), такий договір є змішаним за своєю природою, оскільки містить елементи різних договорів [2]. Можливість укладення змішаних договорів знаходиться у площині дотримання декларованого на законодавчому рівні принципу свободи договору і такі підходи судової практики видаються цілком обґрунтованими. Однак, в силу законодавчого установаження поняття додаткових сторін невизначеного суб'єктного кола, то застосування до таких договорів конструкції змішаних втрачає свою доцільність. Потрібно зазначити, що в силу того, що дефініція корпоративного договору подається через сполучення «договір акціонерів», то розширення суб'єктного складу сторін в наступних положеннях норми Закону «Про акціонерні товариства» сприймається дещо непослідовно. В контексті сторін корпоративного договору доречно навести також і позицію Верховного Суду щодо корпоративного договору щоправда стосовно учасників ТОВ. Вважаємо проведення таких аналогій коректним в силу того, що законодавчого конструкцію корпоративного договору в ТОВ і в акціонерних товариствах розвивалася в унісон. У Постанові Верховного Суду зазначається, що спеціальні положення Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» «не містять імперативної норми щодо сторін договору, а лише визначають, що за цим договором учасники товариства зобов'язуються реалізовувати свої права та повноваження певним чином або утримуватися від їх реалізації..» [3]. Означене твердження видається дещо непослідовним, оскільки саме визначення корпоративного договору подається через суб'єктний склад сторін – учасники товариства. Як наслідок, таке вільне тлумачення норм Закону видається дещо суперечливим.

Варто відзначити, що таке широке суб'єктне коло сторін корпоративного договору трансформує його первинну сутність як договору між учасниками (акціонерами). Окрім того, виникає питання співвід-

ношення такого необмеженого суб'єктного кола сторін договору із його предметом – здійсненням прав акціонерами товариства. Адже згідно із ст. 29 Закону України «Про акціонерні товариства» за корпоративним договором акціонери товариства зобов'язуються реалізувати свої права та повноваження певним чином або утримуватися від їх реалізації. Тобто предметом договору є реалізація акціонерами своїх прав. Безумовно, що визначення предмета договору є менші чітке, аніж у попередніх редакціях Закону «Про акціонерні товариства», позаяк ідеться просто про права, а не про корпоративні права акціонерів чи права на акції або права з акції, однак сама прив'язка цих прав до статусу акціонера дозволяє тлумачити норму як таку, що стосується корпоративних прав.

Якщо у корпоративному договорі сторонами є також інші особи, не пов'язані із товариством відносинами участі чи інтересом щодо діяльності товариства, то які саме права та обов'язки покладаються на них за корпоративним договором. Заслуговує на увагу те, що раз сторонами є інші особи, які не пов'язані корпоративним відносинами, то їх права і обов'язки не стосуються корпоративних прав. І розширення суб'єктного складу сторін договору вимагає зміни предмета корпоративного договору.

Безумовно, що сучасна правова доктрина інших держав містить підходи, які установлюють ширший предмет корпоративного договору. Зокрема, як наголошує Л. М. Дорошенко, в англійській правовій доктрині договір учасників («shareholder agreement») передбачає достатньо широкий перелік питань, які складають предмет даного договору, який є відкритим, і може охоплювати будь – які питання, які пов'язані з управлінням і діяльністю компанії [4, с. 304]. Таким чином, можемо припустити, що корпоративний договір у вітчизняному законодавстві поступово сприймає доктрину англійського права щодо розширення предмета договору, однак норми Закону України «Про акціонерні товариства» не містять положень про те, що до предмета такого договору можуть входити будь-які питання щодо управління та діяльності товариства. Норма ст. 29 вказує лише здійснення прав акціонерами. Можливим є стверджувати, що має місце тенденція до переосмислення предмета корпоративного договору, враховуючи розширення кола його сторін. В результаті вказаного виникає також і потреба також щодо окреслення осіб, які не пов'язані корпоративними відносинами із акціонерним товариством, однак мо-

жуть бути сторонами корпоративного договору. Видається, що розширення осіб, які можуть бути сторонами корпоративного договору за рахунок тих, які не є учасниками корпоративних відносин, вимагає розширення предмета корпоративного договору за межі здійснення корпоративних прав акціонерами.

Література

1. Про акціонерні товариства : Закон України від 17 вересня 2008 р. № 514-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2008. № 50–51. Ст. 384 (із наступними змінами та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-17#Text>
2. Рішення Господарського суду Одеської області № 95674635 від 09.03.2021 р. у справі 916/2796/20. URL: <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/95674635/>
3. Постанова КГС ВС від 03.02.2021 у справі № 911/459/20. URL: <http://reestr.court.gov.ua/Review/94764278>
4. Дорошенко Л. М. Інститут корпоративного договору: компаративістський підхід. *Корпоративне право крізь призму судової практики* : монографія / за ред. І. В. Спасибо-Фатеєвої. Харків : ЕКУС, 2021. С. 303–325.

О. І. Зозуляк

доктор юридичних наук, професор, професор кафедри цивільного права Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника; головний науковий співробітник НДІ приватного права і підприємництва імені Ф. Г. Бурчака НАПрН України

КОРПОРАТИВНІ ТА ЧЛЕНСЬКІ ПРАВОВІДНОСИН: ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ КРИТЕРІЇВ ЇХ РОЗМЕЖУВАННЯ

Проблема співвідношення корпоративних та членських правовідносин у доктрині корпоративного права не є новою. Кілька років тому розпочалася нова хвиля наукових пошуків за цією проблематикою, особливо після ряду правових висновків Верховного Суду, де в правах членів певних різновидів непідприємницьких товариств суд знаходив ознаки корпоративних прав, що впливало на зміщення процесуальних аспектів розгляду спорів за позовами членів непідприєм-